

نقش نهاد ورزش در انسجام اجتماعی

مهرداد نوابخش^۱

چکیده

روند شکل‌گیری کنش ورزشی در طی فرایند تاریخی به عنوان واقعیت اجتماعی همه‌گیری ورزش در ساختار نهادهای مختلف هر جامعه‌ای تبدیل به یک نهاد نیرومند واقعیت‌ساز اجتماعی و فرهنگی که در مسائل مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی و... نقش برجسته‌ای را ایفا می‌کند به طوری که در محیط‌های مختلف جغرافیای جامعه‌پذیر شده و افراد چه به صورت رسمی و یا غیررسمی به تشکیل گروه‌های مختلف به رقابت میدانی می‌پردازند. شکل‌گیری گروه‌های اولیه، خمیرمایه انسجام در روابط افراد غریبه و آشنا رقم می‌زند و همچنین ورزش به عنوان یک پدیده اجتماعی مورد توجه و تأمل، جایگاه برجسته‌ای در سطوح مختلف محلی، ملی و جهانی به خود گرفته است. شکل‌گیری هیأت‌ها، انجمن‌ها، نهادها، اتحادیه‌ها و کمیته‌هایی اصلی و فرعی در نظام اجتماعی که به موضوع ورزش چه به صورت شناختی و یا رفتاری می‌پردازند. در راستای حمایت از فعالیت‌های ورزشی، در سطح محلی، ملی و جهانی و در سطح رسمی و غیررسمی، در جهت همگرایی، انسجام محلی و ملی هم در سطح گروه‌های کوچک و هم در سطح گروه‌های کلان به فعالیت می‌پردازند که در این میان انسجام درون‌گروهی و برون‌گروهی دارای اهمیت زیادی در پیشبرد اهداف نظام اجتماعی و فرهنگی ورزش می‌باشد.

واژگان کلیدی: نقش، نهاد ورزش، انسجام اجتماعی، همنوایی

فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی المپیک • سال اول • شماره اول • زمستان ۹۸ • صص ۳۹-۲۳

تاریخ دریافت مقاله: ۹۸/۱۰/۲۳ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۸/۱۲/۱۸

۱. استاد و عضو هیات علمی گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (navabakhsh@srbiau.ac.ir)

مقدمه و بیان مسئله

جوامع انسانی در گذر زمان با توجه به سطح نیازهایشان نهادهای اجتماعی^۱ را به وجود می‌آورند تا متولی امور جامعه‌پذیری^۲ در آن جامعه^۳ باشند. بدیهی است که مقتضیات زمان و مکان می‌طلبد تا این انسجام^۴ در هر دوره‌ای متحول شده در سطح عالی تری شکل بگیرد. نهاد ورزش نیز از گذشته دور بر اساس مقتضیات زمان تأسیس و فعالیت خود را آغاز کرده است. اما آنچه امروز به عنوان ورزش تعریف می‌شود با ورزش سنتی تفاوت‌های عدیده‌ای دارد. آنچه که در جامعه سنتی ورزش نامیده می‌شد به فعالیت‌هایی می‌شد که عموماً دو کارکرد اصلی بر عهده داشته‌اند: الف) تقویت قوای بدنی افراد ب) اجرای مناسک و آیین‌های قومی. در جامعه سنتی کهن لزوم به کارگیری قوای جسمانی در میدان جنگ، تمرین و ممارست جهت تقویت قوای جسمانی در قالب حرکات بدنی را ملزم ساخته بود. نیروی جسمانی افراد نه در خدمت خود ورزش بلکه در خدمت وظیفه‌ای خطیرتر به نام جنگ قرار می‌گرفت. از سوی دیگر ورزش سنتی همراه با حرکاتی بود که سراسر رنگ اساطیری و مذهبی و در خدمت نکوداشت آئین‌های جامعه بود. گذشته از دو کارکرد فوق، البته ورزش در زمینه نمایشی در مقابل شخصیت‌های سیاسی و اجتماعی جهت سرگرم کردن آنها استفاده می‌شد. اما با این حال ورزش سنتی با ورزش امروزی بسیار متفاوت بود و آنچه که امروز از ورزش مد نظر است صرفاً محصول مدرنیته است. مجموعه‌ای از خصائص، به ورزش مدرن امروزی حالتی منحصر به فرد بخشیده است و این پدیده نوپا از زوایای مختلفی (پزشکی، روان‌شناختی، اقتصادی، سیاسی، جامعه‌شناختی و...) مورد توجه محققان و نویسندگان و سیاست‌گذاران قرار گرفته است.

شروع مسابقات ورزشی همراه با اجرای سرود ملی و مراسم دیگری است که بخش

1-Social institution

2-Sociability

3-Society

4-Integration

مهمی از ارزش‌های ملی یک کشور را تشکیل می‌دهند. تماشاگران در جریان تماشای مسابقات ورزشی، همواره در معرض القای ارزش‌ها قرار می‌گیرند به طوری که مثلاً در هنگام مسابقات ملی، وحدت ملی و حس میهن پرستی در افراد به اوج خود می‌رسد. فریاد ایران، ایران تماشاگران فوتبال و افرادی که در خیابان‌ها به ابراز شادی می‌پردازند نشانگر تأثیر ورزش بر تقویت احساسات میهن پرستانه جامعه است.

جالب اینکه نوع تعامل سیاسی و اجتماعی کشوری که رقیب تیم ملی است، بار سیاسی مسابقه را تعیین و در نوع و میزان ابراز احساسات^۱ و جهت‌گیری احساسات تماشاگران و شهروندان تأثیر مستقیم دارد. پیروزی تیم ملی فوتبال کشورمان در برابر آمریکا و یا حساسیت مسابقات در برابر کشورهای عربی، بروز احساسات شهروندان کشورمان معرف این تأثیرگذاری است. برای نمونه تیم ملی بحرین که در جام جهانی گذشته باعث حذف تیم فوتبال کشورمان شد و با بازیکنان تیم ملی بحرین و با دور زدن در ورزشگاه با پرچم عربستان احساسات ملی ایرانیان را جریحه دار کردند، باعث شد که احساسات میهن پرستانه هموطنان ایرانی در مسابقه ایران و بحرین در جریان بازی و پس از پیروزی تیم ملی کشورمان عادی جلوه کند. چنین چیزی به مسابقه جنبه ملی می‌دهد.

انسجام اجتماعی و وفاق ملی^۲ در حقیقت نقطه‌ای است که در آن اقشار و گروه‌های اجتماعی^۳ به احساس واحد و همدلی می‌رسند. ورزش به واسطه کشش و رغبتی که ایجاد می‌کند، در ایجاد وفاق ملی در جامعه مؤثر است. تمام افراد جامعه با هر نوع گرایش فکری و سلیقه‌ای و وابستگی‌های دیگر، در هنگام برگزاری مسابقات ورزشی، علی‌الخصوص مسابقات مهم مانند جام جهانی فوتبال، یک نقطه مشترک به نام تیم ملی می‌یابند و این امر عامل وفاق بخش و انسجام بخش در جامعه است. حتی ورزش در بسیاری موارد توانسته و می‌تواند در مواقعی که جوامع به دلایل اجتماعی دچار گرفتاری و نابسامانی شده است در راستای انسجام و التیام مؤثر باشد. شعار یک‌صدای ایران، ایران در جریان مسابقات ورزشی و پس از آن، فارغ از وابستگی‌های قومی، مذهبی، حزبی و سیاسی و... تقویت‌کننده وفاق ملی در کشور است.

انسجام اجتماعی یکی از ضرورت‌های اولیه بقای هر جامعه است در پرتو انسجام

1- heartbeat

2- Nation- consensus

3-Social Groups

اجتماعی جامعه به پیوندی می‌رسد که می‌تواند عناصر تشکیل‌دهنده خود را آرایش نماید یعنی همان مفهومی که این خلدون تلاش می‌کرد در چارچوب عصیبت آن را تعبیر کند. انسجام اجتماعی علاوه بر حفظ و تنظیم عناصر داخلی جامعه، می‌تواند جامعه را از تهدیدها و خطرات خارجی مصون بدارد و با ایجاد انسجام اجتماعی بر خاسته از کل چارچوب‌های قوام بخش نظم اجتماعی^۱ را در جامعه تحکیم بخشد همانطور که گفته شد نهاد ورزش یکی از مولفه‌هایی است که باعث انسجام اجتماعی و پیوند خوردن اعضای یک تیم در نتیجه یک جامعه می‌شود تاثیر گذاری بر روابط افراد در مجموعه تیمی از داخل و از بیرون بر طرفداران همان تیم که مشوق تیم خود را برعهده دارند در مقابل تیم رقیب خود به انسجام گروهی در نتیجه انسجام اجتماعی صحنه می‌گذارد وقتی که طرفداران دو تیم داخلی با هم در رقابت هستند باهم اختلاف دارند و در درون مجموعه خود انسجام خاصی را پیدا می‌کنند در پوشش لباس شعار و حرکات جمعی می‌توان به وضوح انسجام آنان را شاهد بود و از طرفی دیگر با همه این اختلافات وقتی تیم ملی برآمده از این دو تیم به یک مسابقه فراه کشوری می‌رود شاهد کنار گذاشتن اختلافات تیمی می‌شویم و همه یکصدا تیم ملی را صدار می‌زنند و برد می‌خواهند.

از طرف دیگر تاثیر فعالیت‌های بدنی ورزش در رشد و توسعه فرهنگی و اجتماعی یکی دیگر از مشخصه‌های بارز تربیت بدنی می‌باشد و افزایش قدرت سازندگی افراد نیز از نظر اجتماعی و روانی یکی از نتایج فعالیت‌های مستمر بدنی است. رشد و توسعه بعد اجتماعی انسان در اثر انجام حرکات ورزش در رشته‌های گوناگون بر قدرت سازندگی اجتماعی و انسجام تربیت بدنی صحنه می‌گذارد ورزش در قبول مسئولیت به منظور پرورش و القای ارزش‌های اجتماعی در افراد جامعه نقش مؤثر دارد و عامل مؤثری در جهت تقویت ارزش‌های اجتماعی و رفتاری مطلوب انسانی است.

ورزش را می‌توان یکی از عوامل فرهنگی دانست که در روند اجتماعی شدن به افراد کمک می‌کند و از طرف دیگر اجتماعی شدن یکی از ابعاد شخصیت انسان‌هاست که طی آن فرد ارزش‌های گروهی را از ارزش‌های فردی خود مستحیل و نهایتاً آنها را جانشین ارزش‌های فردی می‌کند رقابت در رشته‌های ورزشی یکی از راه‌های متعدد هماهنگ‌سازی ارزش‌های فردی با ارزش‌های دیگران است که این خود گامی به سوی رعایت حقوق

1- Social order

فردی و اجتماعی دیگران است.

۲. پیشینه پژوهش

- جوانمرد و نوابخش (۱۳۹۳) بررسی جامعه‌شناختی کارکرد ورزش بر انسجام اجتماعی در ایران دهه هشتاد (مورد مطالعه کرمان) به تناسب موضوع، رویکرد و سطح طرح تحقیق از روش پیمایش به عنوان روش اصلی و روش تاریخی به عنوان روش تکمیلی استفاده شد. از پرسشنامه و فن کتابخانه نیز به عنوان تکنیک‌های اصلی و تکمیلی بهره گرفته شده است. جهت پردازش و تجزیه و تحلیل داده‌ها از بسته نرم افزاری SPSS در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی استفاده گردید. به منظور بررسی ضریب همبستگی بین متغیرها از ضرایب پیرسن و اسپیرمن و برای شناخت همبستگی و پیش بینی تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته از رگرسیون چندگانه به روش گام به گام استفاده شد و نهایتاً از آزمون تحلیل مسیر برای تحلیل مسیر متغیرها بهره گرفته شد. از گردآوری اطلاعات به وسیله پرسشنامه به تعداد ۳۰۵ ورزشکار مرد و ۱۵۹ ورزشکار زن و در مجموع ۴۶۴ قهرمان و ورزشکار مدال آور در مسابقات داخلی و خارجی و برآورد نتایج سنجش آزمون‌های آماری از طریق ضریب همبستگی پیرسن و اسپیرمن بین میزان انسجام اجتماعی با متغیر مستقل تفاهم و توافق با ۰/۷۸۵ بالاترین ضریب همبستگی و نشاط و شادابی با ۰/۲۹۵ کمترین ضریب همبستگی را داشته است. نتایج به دست آمده از رگرسیون چندگانه با توجه به مقدار آزمون F و معناداری آن در سطح اطمینان بالای ۰/۹۵ نشانگر این است که معادله رگرسیون و نتایج آن قابل تحلیل می‌باشد.

- فتحی، سروش (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان تبیین جامعه‌شناختی مشارکت ورزشی دانشجویان ورزش به عنوان یک پدیده اجتماعی و فرهنگی است که افراد را در یک شبکه اجتماعی که دارای روابط اجتماعی پیچیده است به تعامل و کنش متقابل واداشته است. و عرصه ظهور رفتارها، نگرش‌ها، ارزش‌ها و بازنمایی‌هایی معنادار قرن حاضر شده است. این پدیده چندبعدی، چنان در متن جهان زندگی انسان‌ها رسوخ و نفوذ نموده که امروزه می‌توان با توجه به نگرش و فعالیت‌های ورزشی افراد، طرز تفکر، سبک زندگی و میزان سرمایه اجتماعی افراد را بازشناسی کرد. هدف از این تحقیق بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت ورزشی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی در شهر تهران و داده‌های نظری و آماری با روش پیمایشی از واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران و با

بهره‌گیری از پرسشنامه کتبی و با روش نمونه‌گیری سیستماتیک جمع‌آوری گردیده و نمونه مورد مطالعه تعداد ۳۱۰ نفر با فرمول کوکران انتخاب شدند. نتایج حاصل از یافته‌های این تحقیق نشان داد: بین مقطع تحصیلی و مشارکت ورزشی رابطه وجود ندارد، ولی بین تأهل، جنسیت، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، وضعیت اشتغال، احساس سودمندی ورزشی، دسترسی آسان به امکانات ورزشی، حمایت اجتماعی، حضور ورزشکار قهرمان در خانواده و علاقه به رشته خاص ورزشی با مشارکت ورزشی دانشجویان رابطه معنی‌دار وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره به روش مرحله به مرحله را برای متغیر وابسته مشارکت ورزشی نشان می‌دهد. در مجموع ۶ متغیره به ترتیب بیشترین تأثیر را بر مشارکت ورزشی دارند وضعیت تأهل جنسیت، احساس سودمندی، دسترسی به امکانات ورزشی، حمایت اجتماعی، علاقه به ورزش. به طور کلی متغیرهای وارد شده توانستند ۰/۲۴ از متغیر وابسته را تبیین کنند. مقدار R نیز ۰/۴۷ می‌باشد.

- سردرودی (۱۳۷۵) در تحقیقی تحت عنوان «بررسی تأثیر ورزش به مهارت‌های روانی - حرکتی و سازش اجتماعی پسران ۸-۹ ساله شهر تهران» هدف اصلی پژوهش خود را تأثیر ورزش بر مهارت‌های روانی - حرکتی و سازش اجتماعی پسران ۸-۹ ساله تهران می‌داند که تعداد ۳۵ نفر دانش‌آموز ورزشکار و ۳۵ نفر دانش‌آموز غیرورزشکار به طور تصادفی انتخاب شدند. مهارت‌های روانی - حرکتی و سازش اجتماعی در هر دو گروه مورد اندازه‌گیری قرار گرفت. نتایج حاصل نشان می‌دهد، ورزش بر مهارت‌های روانی - حرکتی تأثیر داشته است. یعنی کودکان ورزشکار، مهارت روانی - حرکتی بیشتری دارند. ورزش همچنین بر سازش اجتماعی و سطح سازش اجتماعی کودکان ورزشکار نیز تأثیر دارد.

۲. ملاحظات نظری

- همسازی^۱: همسازی کوششی است برای رفع اختلاف کنش‌های متقابل گسسته^۲ یا رفع اختلافات اشخاص یا کنشگران (آگ برن ونیم کوف، ۱۳۵۰: ۱۹). به عبارتی دیگر این مفهوم شکلی از انطباق چیزی با چیز دیگر است. موجودات یا اعضای بدن به همسازی می‌پردازند تا در تحقق اهدافشان توانا تر شوند. اصحاب علوم اجتماعی، همسازی اجتماعی

1- Accommodation

2- Dissociative interaction

را فرایندی آگاهانه یا ناآگاهانه می‌دانند که در جهت دگرگونی اشکال موجود روابط بین اشخاص یا گروه‌ها به منظور اجتناب از کنش‌ها و یا کشمکش‌ها، یا کاستی از شدت و یا حتی از بین بردن آن به شمار می‌آید. همسازی اجتماعی در جهت برانگیختن سازگاری متقابل و ایجاد همزیستی اجتماعی به صورت صلح‌آمیز پدید می‌آید. همسازی در سطح گروه‌ها نیز مستلزم دگرگونی نقش اجتماعی، و در مواردی سازمان آنان و همچنین ساخت و کارکردشان است، تا آنکه با ضرورت‌های همزیستی با دیگر گروه‌ها و یا یگانگی یا جامعه در سطح وسیع آن انطباق یابند. در این معنی، همسازی مستلزم سعه صدر یا تحمل اندیشه‌های دیگران است تا آنکه وجود مجموعه‌های فرهنگی متفاوت در کنار یکدیگر پذیرفته شود (بیرو، ۱۳۶۶: ۲). پس همسازی فرایندی است جهت حمل و رفع اختلافات و کشمکش‌های موجود در جامعه بدون هرگونه واکنش خصمانه و در چاچوب همزیستی مسالمت‌آمیز همراه با خویشتن‌داری، سعه صدر و تحمل دیگران به ویژه مخالفان و دیدگاه‌های مخالف.

- هم‌نواپی^۱ فرایندی روانی، اجتماعی است که از طریق آن شخص همان طرز تلقی‌ها، کردارها، عادات و آداب زندگی و اندیشه را می‌پذیرد که افراد مسلط در محیط اجتماعی پیرامونش پذیرفته‌اند. از همین طریق است که انسان از عقاید پذیرفته و عادات جا افتاده تبعیت می‌کند. هنجارها و مدل‌های رفتاری غالب، موجبات بروز هم‌نواپی را فراهم می‌سازند. کنترل اجتماعی نیز که در جهت رعایت ارزش‌هایی یکسان و رفتاری مشابه توسط همگان اعمال می‌شود خود عامل مهمی در ایجاد هم‌نواپی است (بیرو، ۱۳۶۶: ۶۲). پذیرفتن هنجارها، ارزش‌ها، سنت‌ها و مقررات رایج در جامعه و همگام شدن با آحاد مردم موجبات هم‌نواپی را در جامعه به وجود می‌آورد.

- وفاق^۲ واژه‌ای است لاتین که دلالت بر پیدایی اتفاق نظر و توافقی آشکار یا نهان در یک گروه در مورد یک وضع خاص، خواه در باب زمینه‌های اصلی زندگی آن گروه و یا دلایل خواست اعضای آن به‌اینکه حیاتی مشترک داشته باشند. البته وفاق می‌تواند عمل نیز باشد، یعنی به صورت فرایندی تجلی کند که از طریق آن اعضای یک گروه یا یک جامعه به بیان توافقی در باب زندگی مشترک خود، دست یابند. همچنین این واژه در معنایی

1- Conformism

2- Consensus

محدودتر، تصمیم‌گیری‌هایی را می‌رساند که از طریق آن گروه موفق به دستیابی به طرز فکرهای مبتنی بر هم‌نوایی می‌شود. در هر حال، هر نوع گروه‌بندی پایا و ماندگار متضمن برخورداری از وفاق است. وفاق موجبات ایجاد و به هم پیوستگی آگاهانه‌تر یک گروه را فراهم می‌سازد. وفاق مظهر قبول سلسله ارزش‌های اجتماعی، جلوه‌ها و مدل‌های پذیرفته شده توسط همگان است. وفاق اساس یک زندگی مثبت اجتماعی را تشکیل می‌دهد و اضمحلال آن موجب بی‌سازمانی، فروریزی ساخت جامعه و از هم‌پاشیدگی حیات اجتماعی می‌شود (همان: ۵-۶۴). در این وادی اساساً «وفاق» بر نظم اجتماعی دلالت می‌کند که چگونه در هر جامعه یا گروهی می‌تواند حاکم شده و از افتراق و گسست بین افراد جامعه جلوگیری نماید.

- همبستگی اجتماعی^۱ احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشند. همبستگی شامل پیوندهای اخلاقی و برادری بین انسان‌ها یا حتی وابستگی متقابل حیات و منافع بین آنان می‌باشد. این مفهوم وابستگی متقابل کارکردها، اجزاء و یا موجودات در یک کل ساخت یافته را می‌رساند. به زبان جامعه‌شناسی، همبستگی پدیده‌ای را می‌رساند که بر پایه آن در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته‌اند و به طور متقابل نیازمند یکدیگر (بیرو، ۱۳۶۶: ۴۰۰). «کنت» معتقد است توزیع دائمی کارهای گوناگون بین انسان‌ها می‌تواند همبستگی اجتماعی را پدید می‌آورد. به اعتقاد وی همبستگی با به هم پیوستگی درونی جامعه یا گروه در ارتباط است. در هر حال، همبستگی گروهی به معنای آن است که گروه وحدت خود را حفظ کند و با عناصر وحدت بخش خویش تنطبق و هم‌نوایی یابد. «دورکیم» این مفهوم را در دو قسمت مکانیکی و ارگانیکی به کار برده است که در بخش مکانیکی دلالت بر وابستگی متقابل عناصر مشابه و اجزای همگن در یک کل اجتماعی و فاقد تمایزات داخلی دارد و همبستگی ارگانیکی نیز از تقسیم کار اجتماعی و به همراه آن کارکنان و تلاش‌هایی که همچون فرآیند کار اعضای متمایز در اندام یک موجود زنده یکدیگر را تکمیل می‌کنند، منبعث می‌شود (ابوالحسن تنهایی، ۱۳۷۴: ۵۰-۱۴۹). بنابراین، چنین مفهومی به منظور توجیه اندیشه‌ای پدید آمده که بر طبق آن حتی یک واحد اجتماعی همچون یک کل عضوی با حیات و یک روح جمعی خاص، تلقی می‌شود و آن

1- Social Solidarity

را موضوع خاص مطالعات جامعه‌شناسی می‌دانند (بیرو، ۱۳۶۶: ۴۰۱).

- انسجام اجتماعی^۱ به معنای عمل وحدت بخش به عواملی ناهمسان اطلاق می‌شود. این مفهوم به شکل هنجارها، عادات، جریان‌های عقیدتی غالب تجلی می‌یابد، «پارسنز» انسجام را با توجه به عمل و نقشهای اجتماعی در گروه را مورد مطالعه قرار داده است. به نظر وی در داخل گروه انسجام شامل مجموعه پدیده‌های مبتنی بر تعامل است که موجب همسازی و ناسازگاری متقابل می‌شوند و بدینسان هر عضو را از هویت گروهی خویش آگاه می‌سازند. به همان اندازه که گروه از طریق مشارکت و دستاورد فعالانه هر کس به نوعی اتفاق نظر دست می‌یابد، به همان نسبت نیز یکپارچگی یا انسجام با قانون اکثریت و مصالحه مخالف می‌پذیرد. به اعتقاد وی نظام‌های اجتماعی کوچکی که درون نظام اجتماعی بزرگ قرار دارند، باید به مسائل اجتماعی و روابط اجتماعی پاسخ مثبت دهند و سعی در جلوگیری از پراکندگی نمایند و وحدت ایجاد کنند (ابوالحسن تنهایی، ۱۳۷۴: ۱۸۶).

«انسجام اجتماعی» می‌تواند یکسان شدن فرد و محیط، جذب شخص توسط محیط و یا جذب درونی محیط توسط فرد و تعهد وی را در برابر محیطش به عنوان عضوی همبسته و مسئول برساند (بیرو، ۱۳۶۶: ۴-۱۸۲). هابرماس نیز این مفهوم را با کار ویژه‌های حفظ و پیوند ارزش‌های فرهنگی که در یک سیستم کنش ادغام شده است، مرتبط می‌داند (هابرماس، ۱۳۸۴: ۳۱۳). پس «انسجام اجتماعی» به یکپارچگی و وحدت جامعه کمک کرده و رویه یکسانی نیز برای افراد جامعه بوجود می‌آورد، تا همگان بر اساس اصول مشترکی و با اعتقاد و به دور از هرگونه جبری در جهت نیل به اهداف گروه در سطح خرد (تیم ورزش) و کلان در سطح جامعه تلاش نمایند. در این میان ورزش به عنوان یک پدیده اجتماعی و فرهنگی افراد را در یک شبکه اجتماعی که دارای روابط اجتماعی پیچیده است به تعامل و کنش متقابل واداشته است و عرصه ظهور رفتارها، نگرش‌ها، ارزش‌ها و بازنمایی‌هایی معنادار قرن حاضر شده است. این پدیده چند بعدی، آن چنان در متن جهان زندگی انسان‌ها رسوخ و نفوذ نموده که امروزه می‌توان با توجه به نگرش و فعالیت‌های ورزشی افراد، طرز تفکر، سبک زندگی و میزان سرمایه اجتماعی، مشارکت گروهی، احساس تعلق و تعصب به گروه خودی افراد را بازشناسی کرد (فتحی، ۱۳۸۴).

نظریه کارکردگرایی^۱

نگرش کارکردگرایانه بر چگونگی استفاده از ورزش در رفع نیازهای اساسی نظام اجتماعی، تأکید می‌کند. از دیدگاه کارکردگرایی، جامعه مجموعه سازمان یافته‌ای از بخش‌های متقابلاً وابسته است که به وسیله ارزش‌ها و فرآیندهایی که سبب خلق وفاق در بین افراد جامعه می‌شوند، انسجام می‌یابد (کوکلی، ۱۹۹۸: ۲۵، به نقل از غلامی، ۱۳۸۴). در این مکتب جامعه به مثابه یک نظام سازمان یافته، با ثبات و منسجم در نظر گرفته می‌شود که اکثر افراد آن درباره ارزش‌های کلی با یکدیگر توافق دارند. در شرایط عادی کلیه عناصر نظام اجتماعی از قبیل مدرسه، خانواده و سیاست متناسب با یکدیگر عمل می‌کنند و هر عنصر در مجموعه نظام اجتماعی نقشی در جهت ثبات کل ایفا می‌کند. هرگونه تغییر اجتماعی به مثابه حالتی ویران‌گر در نظر گرفته می‌شود، مگر این که نسبتاً آرام انجام پذیرد. زیرا تغییر در بخشی از نظام معمولاً باعث تغییر در ساختار اجزاء نظام می‌شود. البته این دیدگاه از آن جهت که گرایش به محافظه‌کاری و تثبیت وضع موجود دارد، مورد انتقاد قرار گرفته است (ریس و میراکل، ۱۹۸۶: ۲۱، به نقل از غلامی، ۱۳۸۴). باید در نظر داشت که کارکردگرایان در بررسی هر پدیده اجتماعی از جمله ورزش به نقش آن در ثبات اجتماعی توجه دارند.

کارکردگرایان ورزش را به مثابه نهاد شبه مذهبی در نظر می‌گیرند که با استفاده از مراسم و تشریفات خاص خود، به تقویت ارزش‌های مشترک بین افراد جامعه می‌پردازد (ریس و میراکل، ۱۹۸۶: ۶۳، به نقل از غلامی، ۱۳۸۴). به این ترتیب، کارکردگرایان در آزمون عناصر اجتماعی مانند ورزش به سهم و نقش آن در ثبات اجتماعی تأکید و توجه دارند. کارکردگرایان ورزش را به مثابه نهاد شبه مذهبی^۲ در نظر می‌گیرند که با استفاده از مراسم و تشریفات خاص خود به تقویت ارزش‌های مشترک بین افراد و جامعه می‌پردازد. علاوه بر این، کارکردگرایان به تأثیر ورزش در جامعه‌پذیری نوجوانان و جوانان و سازگار نمودن افراد جامعه با ارزش‌های مثبتی نظیر میهن پرستی و نقش آن در تقویت توانایی‌های فیزیکی تأکید دارند و آن را به عنوان عرصه‌ای برای تجلی تنش‌ها و تخلیه انرژی پرخاشگرانه با شیوه اجتماعی مطلوب در نظر می‌گیرند. به اعتقاد صاحب نظران این مکتب،

-
1. Functionalism
  2. Qusi-Religious

ورزش، افراد یک جامعه یا حتی یک ملت را دور هم جمع می‌کند و نوعی احساس وحدت و یکپارچگی اجتماعی را رواج می‌دهد. به علاوه، ورزش ابزاری است که زمینه را برای شکوفایی استعداد های افراد شایسته فراهم می‌سازد. ادواردز^۱ در مورد کارکرد ورزش چنین می‌گوید: ورزش یک نهاد اجتماعی است که در گسترش و تقویت ارزش‌هایی که رفتار را تنظیم می‌کنند، هدف جویی و یافتن راه حل‌هایی قابل قبول در زمینه حل مشکلات زندگی مادی، کارکردهای اساسی دارد. (شارع پور، ۱۳۸۱؛ ۴۰).

از نظر کارکردگرایان ورزش در سطح کلان باعث ایجاد احساس وحدت و یکپارچگی در بین افراد جامعه می‌شود. اساس نظریه کارکردگرایی بر این اصل مبتنی است که هر پدیده اجتماعی کارکرد معینی بر عهده دارد که به نحوی در دوام و ادامه جامعه مؤثر است. به عنوان مثال، نهاد خانواده با کارکردهای خود از قبیل تولید نسل و پرورش افراد به دوام و بقای نظام اجتماعی کمک می‌کند (ادیبی و انصاری، ۱۳۵۸: ۶۰، به نقل از رحمتی، ۱۳۸۲). این نظریه با الهام از آثار جامعه‌شناسان بزرگی مانند هربرت اسپنسر^۲ و امیل دورکیم^۳ شکل گرفته است. در این مکتب جامعه به مثابه یک نظام سازمان یافته، با ثبات و منسجم در نظر گرفته می‌شود که اکثراً افراد آن درباره ارزش‌های اساسی، با یکدیگر توافق دارند. در شرایط عادی کلیه عناصر نظام اجتماعی از قبیل مدرسه، خانواده یا دولت متناسب با یکدیگر عمل می‌کنند و هر عنصر در مجموعه نظام اجتماعی نقشی در جهت ثبات کل جامعه ایفا می‌کند. هرگونه تغییر اجتماعی به مثابه حالتی ویرانگر تلقی می‌شود، مگر این که نسبتاً آرام انجام پذیرد، زیرا تغییر در بخشی از نظام معمولاً باعث تغییر در ساختار اجزاء نظام می‌گردد. این دیدگاه از آن جهت که گرایش به محافظه‌کاری و تثبیت وضع موجود دارد مورد انتقاد اساسی قرار گرفته است (Robertson, 1977: 16)، به نقل از رحمتی، ۱۳۸۲). به طور کلی نظریه پردازان دیدگاه کارکردگرایی موارد زیر را به عنوان کارکردهای ورزش در نظام اجتماعی برشمرده اند:

- کسب مهارت‌های اجتماعی
- شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی افراد
- کنترل اجتماعی

---

1. Edwards
2. Spencer
3. Durkheim

- رهایی از تنش‌ها و کاهش تضادها
- تندرستی جسمانی
- کاهش تضادها و تنش‌ها
- ترویج وفاداری ملی
- تعمیم حمایت‌های اقتصادی و سیاسی
- جامعه‌پذیری و همنوایی
- تطبیق (از طریق ورزش امکان سنجش مهارت‌های حرکتی و توسعه زمینه‌های این مهارت‌ها برای انسان و انطباق حرکتی او با محیط‌هایی که انسان آن‌ها را می‌سازد فراهم آمده است).
- افزایش ارتباطات اجتماعی
- ایجاد امید به آینده
- تقویت خصائص جوانمردی
- ایجاد احساس لیاقت و برتری
- ایجاد روابط سالم اجتماعی
- کسب احترام و پذیرش اجتماعی
- هدف‌یابی (فرصت‌هایی که به افراد می‌آموزد چگونه اهداف خود را تعیین کنند و از راه‌های پذیرفته شده شده اجتماعی به این اهداف برسند).
- (انورالخولی، ۱۳۸۱: ۶۱؛ پارسامهر، ۱۳۸۵: ۶۴؛ نادریان جهرمی، ۱۳۸۴: ۱۱۵؛ رحمتی، ۱۳۸۲: ۱۶۸؛ قاسمی، ۱۳۸۸: ۱۱۱)
- امیل دورکیم (۱۹۱۷-۱۸۵۸): «دورکیم» به عنوان جامعه‌شناس کلاسیک در پی ارتقای میزان درجه همبستگی اجتماعی بود. او سلامت جامعه را منوط به این پدیده می‌دانست و معتقد است همبستگی اجتماعی می‌تواند وحدت، سلامت و یکپارچگی گروه و جامعه را به همراه داشته باشد. به زعم وی هر جا که این همبستگی نیرومندتر باشد، افراد تمایل بیشتری به سوی یکدیگر دارند و بر میزان روابط متقابل میان آنها افزوده می‌شود. البته این ارتباط معکوس نیز می‌باشد به گونه‌ای که هر چه میزان همبستگی کمتر باشد، از تنوع روابط و برخوردهای میان افراد جامعه کاسته خواهد شد (ابوالحسن تنهایی، ۱۳۷۴، ۱۳۳). بنابراین دورکیم نیز به دنبال شناسایی سازوکارهایی است که بتواند یکپارچگی

جامعه را توسعه دهد. دورکیم اولین وظیفه جامعه شناس را ارایه راه حلی برای بحران اخلاقی عصر خود می‌داند. به اعتقاد وی تغییر در ساختار جوامع، تغییر در رسوم و اخلاق را نیز به همراه دارد (له مان، ۱۳۸۵: ۵۵). دورکیم همبستگی اجتماعی را پدیده‌ای کاملاً اخلاقی و معنوی دانسته که به خودی خود قابلیت مشاهده مستقیم را نداشته، لذا باید آن را از طریق امور بیرونی و قابل دسترسی مورد بررسی و مطالعه قرار داد. در هر حال، او وظیفه تقسیم کار را ایجاد احساس وابستگی و همبستگی میان دو یا چند نفر می‌داند (ابوالحسن تنهایی، ۱۳۷۴: ۱۳۵). به زعم او توزیع و تقسیم مداوم کارهای مختلف بین افراد، همبستگی اجتماعی را قوام بخشیده و به صورت چسب اجتماعی^۱ به نظم و تعادل جامعه کمک می‌کند و به گسترش روز افزون ارگانیزم اجتماعی منجر می‌شود. دورکیم در این زمینه معتقد است که اعضای جامعه در همبستگی ارگانیکی هم تشخیص فردی‌شان بیشتر می‌شود و هم بیشتر به جامعه وابسته می‌گردند، که این حالت بر همبستگی آنها تأثیر فراوان دارد (کرایب، ۱۳۸۲: ۱۳۹).

ورزش عرصه فعالیت‌های الگومند، ساختارهای اجتماعی و روابط میان‌نهادی^۲ است که فرصت منحصر به فردی برای مطالعه و فهم پیچیدگی‌های حیات اجتماعی فراهم می‌آورد. ورزش فعالیتی است که درجه‌ای از اشتغال اولیه یا ثانویه‌ای را در بر دارد که دیگر شرایط نهادی قادر به پیشی گرفتن از آن نیستند. ورزش چنان فرصتی برای تحقیق در مورد اشکال بسیار شفاف ساختار اجتماعی فراهم می‌آورد که در دیگر نظام‌ها یا موقعیت‌ها نمی‌توان یافت. به عبارت دیگر، مثال تحقیق میدانی در ورزش امکان تضاد ساخت یافته و رقابت را در شرایط کنترل شده فراهم می‌آورد، چیزی که به سختی می‌توان در دیگر ابعاد حیات اجتماعی یافت. پویایی گروهی، نیل به هدف از طریق سازمان‌های اجتماعی، خرده فرهنگ، فرایندهای رفتاری، پیوستگی اجتماعی، نابرابری ساخت یافته، جامعه‌پذیری و شبکه‌های سازمانی، فقط تعداد معدودی از موضوعات جامعه‌شناختی هستند که می‌توان در محیط‌های ورزشی آنها را مطالعه کرد. پیش فرض این نگرش این است که ساختار یا اشکال رفتار و تعامل موجود در محیط‌های ورزشی شبیه رفتار موجود در سایر زمینه‌های اجتماعی هستند. به عبارت دیگر ورزش همانند دیگر نهادها، جهان کوچکی از جامعه

---

1. Social cohesion
2. Inter-institution

است. درعین حال که ورزش، محصول واقعیت اجتماعی است، منحصر به فرد نیز هست. هیچ یک از دیگر نهادها، البته شاید به استثنای دین، دارای آن رمز، احساس غم توأم با شادی، فکر کردن به حادثه‌ای، تثبیت فرهنگ انگاره رمانتیک که ورزش آنها را دارا است، نمی‌باشند. هیچ فعالیت دیگری این چنین تناقض آمیز، امر جدی را با امر غیر جدی، تفریح و نشاط را با شدت و قوت، و امر ایدیولوژیکی را با امر ساختاری، ترکیب نمی‌کند (شارع‌پور، ۱۳۸۵).

ورزش و تربیت بدنی پدیده‌ای بین رشته‌ای شامل، مدیریت، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اقتصاد، سیاست، بهداشت و پزشکی است که به سبب فقدان جامع‌نگری معمولاً تحلیل‌های ورزشی یک سو، تک سبب بین و فاقد ژرف‌نگری است و یا برنامه‌ریزی ورزشی ما هنوز به مبانی نظری و یا راهبرد مشخصی در امر برنامه‌ریزی ورزشی دست نیافته است (گائینی، ۱۳۸۶).

ورزش یک پدیده اجتماعی یا نهاد اجتماعی است. مثل نهاد آموزش و پرورش، نهاد سیاست، نهاد و... به طور طبیعی از سطح خرد تا سطوح کلان دارای شکل، ساختار و ماهیت ویژه خود است. از آنجا که روابط انسانی در آن حاکم است نباید فقط به بعد فیزیکی آن اهمیت داد، بلکه بعد اجتماعی آن نیز بسیار مهم است. مثلاً این که در مسابقات کشتی - در سطح بین‌المللی - دو کشتی‌گیر با هم دست می‌دهند نشانه احترام به رقیب است. شما در همین صحنه می‌توانید برنامه‌های آموزشی، تربیتی، تکنولوژیکی و توان‌مدیریتی دو کشور را که در رفتار ورزشکاران آنها متجلی می‌شود، ببینید. جامعه‌شناسی نیز پدیده‌های اجتماعی را بررسی می‌کند و روابط انسانی را می‌سنجد. جامعه‌شناسی ورزش فرایندهای اجتماعی بیرونی ورزش را بررسی می‌کند. همانگونه که فرایندهای درونی، خصوصیات ذهنی افراد و... را روانشناسی ورزش بررسی می‌نماید (منشی، ۱۳۹۱).

۳. روش تحقیق

روش به کار رفته در این تحقیق، روش اسنادی و پیمایشی است، ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه، مصاحبه می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل آماری از آزمون مقایسه میانگین‌ها استفاده شده است. جامعه آماری دانشجویان ورزشکار دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران هستند. ۳۸۵ نفر حجم نمونه پژوهش با فرمول کوکران انتخاب شدند و پایایی پرسشنامه $\alpha = 0/79$ می‌باشد که در سطح بالایی قرار دارد.

۴. یافته‌های تحقیق

جدول ۱. نتایج آزمون مقایسه میانگین انسجام اجتماعی در بین دانشجویان ورزشکار و غیر ورزشکار

انسجام اجتماعی	میانگین	انحراف معیار	اشتباه استاندارد	مقدار T	سطح معنی دار
ورزشکار	۱۴/۸۸	۱/۰۹	۰/۱۲	۵/۶۷	۰/۰۰۲
غیر ورزشکار	۱۲/۲۶	۴/۲۶	۰/۹۸		

آزمون تفاوت میانگین انسجام اجتماعی در بین دانشجویان ورزشکار و غیر ورزشکار نشان می‌دهد ورزشکاران در مقایسه با غیر ورزشکاران از انسجام اجتماعی بیشتری برخوردارند.

۵. نتیجه‌گیری

هر نظام اجتماعی برای ثبات و پایداری نیازمند انسجام و یکپارچگی اعضای خود به ویژه از طریق توزیع قدرت، اعتبار، مسئولیت و همبستگی می‌باشد، و در داخل خود دست به توزیع نقش‌ها، کارکردها و شیوه‌های مشارکت می‌پردازد، که افراد با اعمال خود در بطن وفاق و اجتماعی عمومی به انسجام برسند. برای تحقق انسجام اجتماعی اساساً از طریق تأکید بر تحریک و برانگیختن صداقت افراد نسبت به نظام صورت می‌گیرد و یا با اولویت بخشیدن به همبستگی بین اعضای داوطلب مثلاً یک باشگاه ورزشی و یا حداقل مشارکت ارادی افراد، احساس تعلق و تعصب گروه خودی و... میسر می‌شود، در نتیجه انسجام اجتماعی به معنای ورود افراد در یک محیط اجتماعی - فرهنگی و تعقل حاصل و یا تحمیلی نسبت به چارچوب ساخت‌ها و شرایط اجتماعی است و از سوی دیگر این مفهوم به معنای جذب ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی - فرهنگی در چارچوب شخصیت و زندگی با آنان را می‌رساند. هابرماس نیز این مفهوم را با کار ویژه‌های حفظ و پیوند ارزش‌های فرهنگی که در یک سیستم کنش ادغام شده است، مرتبط می‌داند نتیجه این مطالعه نشان داد افراد وابسته به گروه و یا تیم ورزشی از انسجام اجتماعی بالاتری نسبت به افرادی که عضو تیم ورزشی نیستند شده است نتایج بدست آمده که با نظریه کارکردگرایی و نتایج تحقیق جلال سردودی (۱۳۷۵) همخوانی و همسویی دارد. در نتیجه یکی از کارکردهای ورزش انسجام اجتماعی است. پس انسجام اجتماعی به یکپارچگی و وحدت جامعه کمک کرده و رویه یکسانی نیز برای افراد جامعه به وجود می‌آورد، تا همگان بر اساس اصول مشترکی و با اعتقاد و بدور از هرگونه جبری در جهت نیل به اهداف جامعه تلاش نمایند.

فهرست منابع

- ابوالحسن تنهایی، حسین (۱۳۷۴). در آمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی، گناباد: انتشارات مرنديز، چاپ اول.
- ابوالحسن تنهایی، حسین (۱۳۸۷). نظریه‌های جامعه‌شناسی، مشهد: انتشارات مرنديز، چاپ اول.
- ادیبی، حسین و عبدالمعبود انصاری (۱۳۸۳). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: نشر دانژه، چاپ دوم.
- ادیبی، حسین و انصاری، عبدالمعبود (۱۳۵۸). نظریه‌های جامعه‌شناختی، انتشارات جامعه.
- انوارالخولی، امین (۱۳۸۳). ورزش و جامعه، ترجمه حمیدرضا شیخی، تهران: انتشارات سمت.
- آبراکرامبی، نیکلاس و دیگران (۱۳۶۷). فرهنگ جامعه‌شناسی، ترجمه حسن پویان، تهران: انتشارات چاپخش، چاپ اول.
- آگ برون، ویلیام و می‌یرنیم کوف (۱۳۵۰). زمینه جامعه‌شناسی، ترجمه امیرحسین آریان پور، تهران: انتشارات فرانکلین، چاپ پنجم.
- بدیلینی، تیم (۱۳۸۷). نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی، ترجمه بهرنگ صدیقی و وحید طلوعی، تهران: نشر نی، چاپ اول.
- بودن، ریمون (۱۳۸۴). مطالعاتی در آثار جامعه‌شناسان کلاسیک، جلد دوم، ترجمه باقر پرهام، نشر مرکز، چاپ اول، تهران.
- بورديو، پیر (۱۳۸۱). نظریه‌کش: دلایل علمی و انتخاب عقلانی، ترجمه مرتضی مردیها، انتشارات نقش و نگار، چاپ اول، اصفهان.
- بیرو، آلن (۱۳۶۶). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، انتشارات کیهان، تهران.
- توسلی، غلامعباس، (۱۳۸۲)، نظریه‌های جامعه‌شناختی، انتشارات سمت
- جوانمرد کمال، نوابخش مهرداد (۱۳۹۳) بررسی جامعه‌شناختی کارکرد ورزش بر انسجام اجتماعی در ایران دهه هشتاد (مورد مطالعه کرمان)، مطالعات علوم اجتماعی ایران: تابستان دوره ۱۱، شماره ۴۱: ۵۴-۳۷
- رحمتی، محمد مهدی و محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۲). بررسی عامل‌های جامعه‌شناختی خشونت و پرخاشگری تماشاگران فوتبال، فصلنامه المپیک، سال یازدهم، شماره ۳ و ۴، (پیاپی ۲۴) پاییز و زمستان.
- رحمتی، محمد مهدی (۱۳۸۲)، جامعه‌شناسی ورزش دیدگاه‌ها و نظریه‌ها، فصلنامه فرهنگ عمومی، شماره سی و پنج، بهار.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۹). نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، انتشارات علمی، چاپ دوم، تهران.
- غلامی، محمد رضا (۱۳۸۴)، قشربندی اجتماعی در ورزش، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.
- فتحی، سروش و محمد امیری (۱۳۹۰). تاثیر عوامل مؤثر بر گرایش آمادگی رفتاری و شناختی دانشجویان دختر به ورزش در دانشگاه آزاد اسلامی، فصلنامه علوم روان‌شناختی، پیاپی ۳۷ (بهار)

نقش نهاد ورزش در انسجام اجتماعی ۳۹

فتحی، سروش (۱۳۸۴). بررسی عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر گرایش به ورزش در بین دانشجویان ورزشکار. *فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد آشتیان*. سال اول، شماره چهارم، زمستان

فتحی، سروش (۱۳۸۸). تبیین جامعه شناختی مشارکت ورزشی دانشجویان، *پژوهش نامه علوم اجتماعی*، زمستان، دوره سوم، شماره چهارم: ۱۷۵-۱۴۵

کرایب، یان (۱۳۷۸) *نظریه اجتماعی مدرن*، ترجمه عباس مخیر، انتشارات آگه، چاپ اول، تهران. له‌مان، جنیفر (۱۳۸۵) *ساخت شکنی دورکیم*، ترجمه شهناز مسمی پرست، نشر نی، تهران. نوابخش مهرداد، جوانمرد کمال (۱۳۸۸) *پیشقراولان جامعه‌شناسی ورزش، جامعه‌شناسی*، بهار، دوره پنجم، شماره اول: ۱۴۹-۱۳۳.

هابرماس، یورگن (۱۳۸۴) *نظریه کنش ارتباطی*، جلد دوم، ترجمه کمال پولادی، موسسه انتشارات روزنامه ایران، چاپ اول، تهران.

Smoll, F., and Frank, M. (1976). "The Relation between tendency of children their participants